

navodi iz historijskih izvora u ovom radu pokazuju u prošlosti većinom *der B.* (isp. na str. 11. *der Plock* — 1569., na str. 12. *der Bloch* kod Valvasora 1689. — i dr.). Raščišćenje tih odnosa gramatičkoga roda i glasovnoga lika tih izraza i stvarnog historijskog slijeda njihovih promjena moglo bi možda doći ususret i raščišćenju historijskoga zbivanja između *Pflugziehen* na jednoj i *Blochziehen* (s njegovim varijantama) na drugoj strani. No to je jedan uži problem na samu njemačkom području, unutar širega okvira pitanja o podrijetlu, starini i širenju običaja ove vrste.

Ima među gradom i rjeđe zabilježenih pojedinosti, no koje ipak mogu imati veću etnološku važnost (pače i onda, ako se pokaže, da predviđane iskonske genetske veze nisu ipak takve). Tako na pr. kad se nailazi na slučajeve (već poznate, i dalje nove), gdje kod ovakva običaja ima neku obli-gatnu ulogu grana ili stabalce (str. 31/32, tab. II.) — tumačena, kako to i autor čini, kao svadbena grana, uključena ovamo zajedno s ostalim svadbenim običajima i rekvizitama. No moglo bi se pomišljati i na drugo podrijetlo toga stabalca ili grane — i imati tu pred očima granu, koju drži u ruci neki orač na pečinskoj slikariji iz nordijskoga bronzanog doba (Litsleby-Tanum, prema interpretaciji A. W. Perssona i O. Almgrena; isp. u najnovije vrijeme i F. Herrmann u »Jahrbuch des Museums für Länder- und Völkerkunde-Lindenmuseum« N. F. I, Stuttgart 1951., s. 104.).

Tako ovaj rad K. M. Kliera daje osim obilja građe za poznavanje ovoga običaja u Burgenlandu (a donekle i Štajerskoj i daljim njemačkim zemljama) i osim orijentacije o njemu uopće po srednjoj Evropi još i različite pobude za nadovezivanja daljih istraživanja i za nove probleme.

Milovan Gavazzi

Richard Wolfram, *Die Volkstänze in Österreich und verwandte Tänze in Europa*. Otto Müller Verlag, Salzburg 1951. Str. 220, prilog 32.

Centralni geografski položaj Avstrije v Evropi, bogastvo plesne folklore in razvita plesna folkloristika upravičeno spodbujajo avstrijske folkloriste k etnološki primerjavi njihovih plesov s sosesčino. Na področju plesne folkloristike imajo poleg manjših razprav in opisov že vrsto obsežnejših pregledov posameznih pokrajin pa tudi celote. Pogosto so bili avstrijski plesi vključeni tudi v monografije o nemškem ljudskem plesu s težnjo prikazati jih kot neločljiv sestavni del enotne nemške ljudske kulture. Zgoraj navedeni prikaz pa kaže, da tvori avstrijska ljudska plesna kultura svojevrstno področje, ki ima mnogo sorodnosti ne samo s severnimi in zahodnimi nemškimi sosedi ter ostalim zahodom in severom, temveč prav tako s slovanskim vzhodom in jugom. Glede na to je za študij naših plesov Wolframovo delo posebno važno. Vendar pa je čudno, da so v tem obsežnem delu Slovenci nekako trikrat le bežno omenjeni, čeprav so v razpravi nešteto krat obravnavani plesi, ki jih plešejo tudi pri nas. Sicer je res literatura o naših plesih več ko skromna, vendar pa niso bili upoštevani niti obstoječi redki viri in literatura. Glede na to, da je avtor okoli trideset let potoval in sam zbiral podatke, bi moral o naših plesih kaj več vedeti, pa tudi povedati.

Wolfram opira svoje razpravljanje na to, kakšno vlogo in mesto ima ples v ljudskih običajih. Pri tem mu je težišče na formalnih značilnostih, ki naj bi bile odsev človeške miselnosti in čustvovanja. Uvodoma se ozre na moderne plesne. V sodobnem plesu, zlasti jazzu, opaža prevelik poudarek na individualizmu, ki vnaša v plesni red anarhijo, medtem ko v njem pogreša smisel za povezanost in skupnost. Proti temu kaže radostno in ekonomično gibnost ljudskega plesa v najraznovrstnejših odnosih do človeka in družbe. Ples izvaja iz raznih ustvarjalnih izvorov: od posmenjaka živalskih kretenj do globokega pomena obkroževalnega obreda, od veselja v plesnih oblikah in glasbi do uravnovešenja raznih gibnih sil.

V nadaljnjem opisuje in razlaga avstrijske ljudske plesne in jih primerja z drugimi evropskimi plesi najprej v običajih letnih dob. Zimski čas ozna-

čujejo zlasti razni plesi s krinkami od poskokov perht preko našemljenih kolednikov do pustov. Poletje sega od pomladanskih plesov zlasti okoli dreves (n. pr. rej pod lipo na Zilji) v maju preko kresovanja do žetvenih plesov, ki so značilni po raznih verižnih, kačastih in krožnih vrstah.

Med stanovskimi plesi so obravnavani skupinski plesi raznih poklicev, cehev, društev itd. Zlasti značilni so plesi strelcev, sabljaški plesi, plesi z obroči itd.

Človeško življenje spremlja ples od mladosti do starosti. Važni za raziskavanje so otroški raji. Med njimi najdemo ostanke starih plesov, ki živijo še marsikje po Evropi. Ponekod še plešejo na stare obredne, pripovedne in druge pesmi. Fantovščine urejajo razne pleske, ki imajo svoje težišče v snubaških plesih odrasle mladine. Izredno važni so plesi v ženitovanju, kjer se v plesu često izvrši pravi obred zveze med mladoženjci. Obsmrtni plesi v Evropi živijo skoraj izključno le še v spominu.

Družabni plesi se seveda plešejo često ob prej omenjenih prilikah. Kolikor se družabni plesi plešejo v skupinah, imajo še večinoma obredni značaj. Težišče družabnih plesov je na raznih plesnih figurah, v katerih se izkažejo predvsem posamezni plesalci. To se uveljavlja predvsem v parnih plesih, ki se jih je izoblikovalo veliko število: valčki, šotiš in polke, mazurke, plesi z izmenjalnimi poskoki, sedmorka in podobno, plesi s pokloni, plesi v troje, posnemajoči, šaljivi in spretnostni plesi, snubaški plesi itd.

Če se ozremo na vsa poglavja Wolframove razvrstitve plesov, lahko skoraj povsod naletimo na pleske, ki jih je mogoče najti tudi med našim ljudstvom.

Plesi letnih časov. Tudi pri nas so hodile v zimskih časih perhte. Dandanes je še živo »vulenje« pri korantih Dravskega polja. Poleg plesov kolednikov so značilni tudi plesni obhodi pustov. Plesi okoli »zastave« se vrste od pomladi do jeseni (majenca — opasilo) v Istri in podobno tudi drugod na Primorskem. Med številnimi jurjevanji kaže svojevrstno obliko obhod Zelenege Jurija v Beli krajini.

Posebno mesto je posvečeno ziljanskemu reju pod lipo, kot da gre za ples, ki se pleše okoli drevesa, čeprav sicer plešejo pod lipo, a ne okoli nje. O plesu pravi avtor, da ga plešejo samo še »im windisch sprechenden Teil« Ziljske doline. Sicer bi tako avstrijsko označevanje Slovencev odpravili s pomilovalnim, prizanešljivim nasmehom, saj ima za sabo dolgo zgodovinsko tradicijo. Toda če gre pri tem za ločilno označevanje Slovencev tostran in onostran avstrijsko-jugoslovanske meje kot dveh različnih etničnih skupin, pa je treba pripomniti, da je to v nasprotju z resnimi etnološkimi prizadevanji, zlasti pa z miroljubnimi težnjami znanstvenika. Obravnavano delo uporablja za Slovence v Avstriji oznako »windisch«, za nas v Jugoslaviji pa »slowenisch«. K temu naj pripomnim: Leta 1952 sem v ziljski hiši na Čajni, kjer niso znali knjižne slovenščine, vprašal, kaj so. Pa so mi odgovorili, da so tam vsi prebivalci »Slovinci« (a ne »Vindiši«!). Glede na to si je mogoče razložiti tudi nekatere avtorjeve nedoslednosti in netočnosti. Tako imenuje ples s slovensko knjižno obliko »raj« (prvi raj, visoki raj), ne pa z »windisch« dialektično označbo »rej«. Ti »Windisch« pa za čuda pojo »prvi raj« v nemškem knjižnem jeziku:

»Gib uns, Gott, eine gute Zeit,
den ersten Tanz haben wir begonnen...«

V resnici pa je to slab posnetek slovenskega:

»Buah nam dei ta djuhbor ces,
da parbe rei začéle smo...«

s katerim se niti metrično ne sklada. Šovinistični verzifikator, ki ni občutil izmenjajočega se sedmerca z osmercem, skuša že več let to skrupucalo vsiliti Ziljanom, kar pa nasprotuje njih zdravemu občutju za značilni ritem. Tako sem imel priliko slišati leta 1952 na Čajni in v Čačah, kako so posamezniki naučeno peli citirani nemški tekst, ki se ga pa večina plesalcev ni oprijela.

Pač pa je ta tekst zaradi svoje metrične neurejenosti povzročil zastoj in šele, ko so plesalci »vzdignili« po domače, se je ples zopet ubral. Vsega tega avtor verjetno ni hotel videti in slišati, ko je leta 1949 sam opazoval rej pod lipo na sosedni Ziljski Bistrici. Zato tudi pravi, da je melodija prvega raja »geradtaktig«, čeprav gre v tem primeru za našo značilno peterodobno ritmično osnovo. (To bi seveda lahko zvedel tudi iz dveh študij Franceta Marolta, ki mu ne bi smeli biti neznan.) K pogršnemu označevanju glasbenega metra ga je seveda zavedla dvodobnost plesa, tako da ni opazil tega svojevrstnega primera polimetrike, ki ga često najdemo tudi v drugih jugoslovanskih plesih. Vse te pomanjkljivosti bi si bil avtor prihranil, če bi se bil oprl na originalni tekst in napev.

V nadaljnjem pregledu lahko primerjamo kolo »zvezda« iz okolice Kobarida in podobne ples z Gorenjskega (Sterndltanz), žetvene ples, kolo »Marko skače«, Metliško kolo in igro »most«. O našem mostu imamo razne tehtne razprave pri F. Maroltu ter prav tako pri B. Orlu, ki se je zlasti poglobil v smisel gibnega dejanja.

Med stanovskimi plesi obravnava Wolfram ples male mest in trgov, kjer so jih organizirali cehi, bratovščine, društva itd. Temu področju nismo pri nas še posvetili zadostne pozornosti. Seveda so bile pri nas drugačne družbene razmere, ki v trških slojih niso ustvarile globlje samostojne tradicije na področju plesa.

Plesi človeškega življenja obsegajo tudi pri nas razne otroške ples v kolu, povečini povezane z igrami (kolovrat, most, kača itd.). Ker se gibljejo pri nas skoraj vsi plesi v krožni vrsti, je mogoče opazovati razne oblike »kolar«, od sklenjene vrste do razstavljenosti v pare. Po raznih krajih živijo posebne fantovščine, ki prirejajo in vodijo ples doraščajoče mladine, najemajo godce itd. (konta, parterji itd.). Prav posebno mesto imajo svojevrstni plesi pri ženitovanju (svatski rej na Koroškem in v Kanalski dolini, krencples na Štajerskem, plesni obhod svatov na vzhodnem Štajerskem, vrabčevka na Dolenjskem itd.), čeprav plešejo na svatovščinah tudi razne vrste »družabnih« plesov. Obsmrtni plesi živijo le še v spominu (ovrtenica na Dolenjskem).

Kot najbolj razširjeni družabni ples najprej obravnava valček. Izvaja ga iz lenderja goratih Alp, kot ga pravzaprav zastopa bolj znani štajercé (štajriš). Naši plesalci na splošno dobro ločijo štajriš od bolcerja, medtem ko smatrajo valček za »purgarski« ples. Tak valček označuje neka standardna oblika, medtem ko poznajo po raznih folklornih območjih različne bolcerje (kmečki boler).

Glede polke izraža pravilno mnenje, da izhaja že iz časa pred letom 1830, ko si jo je baje izmislilo neko češko dekle. Saj se je ohranilo poročilo, da so jo plesali tudi preprosti ljudje že leta 1846 na Štajerskem. Tudi dandanes je še mogoče zasledovati, da se v polki spajajo razni starejši plesi (Slovenski etnograf 1951, str. 295). Zato lahko najdemo več podobnih plesov tudi pri nas: sotiš (cotič, pokčotiš), pajeriš, križna polka (krajcopolka) itd. Na tem mestu omenja tudi ples z Gradiščanskega »Paschade Flugsummi«, ki štraši s tem nemogočim imenom po raznih pregledih »nemških« plesov. Ali ni morebiti ime tega plesa s slovenskega ozemlja le začetni verz kake pesne pesmi?

Tudi mazurka ni samo salonski import. Saj imamo ritem tega plesa v mnogih naših pesmih. O tem nas more prepričati znana napitnica »Kolkor kaplic, tolko let...«, ki nas po svojem ritmu (in tudi po melodiji spominja stare študentovske pesmi »Gaudeamus igitur...«. Verjetno je ime »mazolka« preoblikovano iz »mazurke«, toda po Dolenjskem plešejo ples tega imena, ki ni znan v mestih. Podoben ples s poskoki je tudi drobjan (drobljavka). Prav posebno pa je pri nas razširjen mrzulin (mazulin, podgajga, šamarjanka), ki so ga tudi v Avstriji zabeležili pod raznimi imeni (n. pr. »Weana Walzer«). Avtor kaže na izvor plesa v varšavski mazurki (Varsovienne).

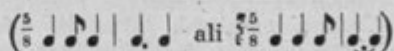
Z izmenjajočimi poskoki plešejo Prekmurci točak, ki ima svoje inačice tudi drugod (črteš v Saleški dolini). Tako plešejo ponekod v podeželju tudi pri nas moderno »rašpo«, ki si je privzela poskoke, podobne ljudskim plesom.

Tudi sedmorko (zibšnrit, setepaši) plešejo in pojo vsepovsod na razne načine. (V okolici Gorice jo plešejo Slovenci in Furlani, a ne Italijani!) Nekoliko drugačna pa je rakova polka, katere gibi se vežejo tudi z drugimi plesi.

Med raznimi oblikami se pojavljajo tudi plesi s pokloni (mafrine, cotič, sedmorka), dalje plesi v troje (fant z dvema dekletu često v štajercu) itd. Veliko je plesov, ki z raznimi gibi posnemajo razna dela (tkalečka, šušarska) in druga dejanja (požugana, potoučena), medtem ko z metlo zaključujejo več plesov (vrabčev tajč, povštrtane). Pri plesu seveda uporabljajo tudi druge predmete (blazina, ogledalo, stol, šopek, palice, liter vina na glavi itd.), kjer se uveljavljajo različne spretnosti posameznih plesalcev.

Prav obsežno razpravlja avtor o »snubaških« plesih (Werbetänze), ki jih je mogoče dandanes razvrstiti v tri obsežne skupine (Steirisch — Landlerisch — Schuhplattler). Iz prednikov teh plesov je nastal valček. Avtor obširno navaja najstarejše vire, v katerih so bili taki plesi omenjeni, kar ga privede do letnice 1753, čeprav domneva po slikah iz 16. stoletja, da so obstajali podobni plesi že prej. Pri nas kot tudi na Avstrijskem pojo s temi plesi tipične poskočnice, imenovane »okroglec« v naših pesmih o kralju Matjažu, ki tudi segajo nazaj že v 16. stoletje. Vir za naše najstarejše poskočnice je Leški rokopis iz let 1758—61. Dr. I. Grafenauer pa meni, da se pri nas razvijajo predhodne oblike poskočnice že od 12. stoletja sem. To pomeni, da je treba za nastanek in razvoj teh plesov upoštevati tudi naše vire enako, kakor ni pravilno, da bi polko pripisovali le domiselnosti nekega češkega dekleta. Petje poskočnic s plesi je pri nas še danes zelo razširjeno, in sicer v raznih ritmičnih variantah, kar pa doslej še ni bilo podrobneje raziskano. Izmenično petje s plesom pa ni značilno samo za »snubaške« plese, temveč tudi za nekatere druge (rej pod lipo, mrzulin itd.).

Nadrobnejša raziskavanja avstrijskih folkloristov so pokazala, da se Landler ne pleše niti v ravnem niti v neravnem taktu, temveč se trajnosti prvih dveh četrtink trodelnega takta skrajšata, tretja četrtinka pa podaljša. Druga »četrtinka« se običajno pritegne k prvi ali tretji. Ta pojav imenujejo »das Verreissen des Taktes zu einem eigenartig schwebenden Zweierschlag«. Mimo teh dognanj pa stilizirajo napeve takih plesov še vedno v tričetrtinskem taktu. Tako se s tem ne more oploditi umetna glasba, niti se ne predaja ljudska glasba nepotvorjena v prihodnost. V mnogo večji meri najdemo te in še mnoge druge podobne ritmične pojave v vsej Jugoslaviji od Slovenije dalje in prav posebno v Makedoniji. Pri nas poznamo ta ritem na Koroškem, Stajerskem in v Prekmurju ne samo v plesih, temveč tudi v pesmih. Podobno je ugotovil dr. V. Žganec tudi za Hrvaško Zagorje. V Jugoslaviji obstoji stremljenje, da bi pri zapisovanju označili te ritmične posebnosti. Pri stilizaciji je najprikladneje poslužiti se hemiolne ritmične osnove

Teh nekaj podatkov naj pokaže, da imamo na Slovenskem (to velja seveda tudi za ostalo Jugoslavijo) precej plesov, ki jih je treba pritegniti k primerjalnemu študiju avstrijskih folkloristov. Doslej se je to godilo le v neznatni meri. Vzroki so objektivni in subjektivni: Po eni strani premalo naših izdaj zanesljivega gradiva, po drugi strani pa težnja po iskanju zgolj enosmernih vplivov, večinoma z nameni, ki vodijo mimo znanosti. Iz raznih opomb pa je razvidno, da je nujno potrebno sodelovanje med avstrijskimi in slovenskimi folkloristi. Iskreno želimo, da bi se spodbudnim poizkusom na nekaterih področjih pridružili tudi strokovnjaki za ljudske plese.

Radoslav Hrovatin